

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2014

Helena Štěpánová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Ing. Helena Štěpánová, Ph.D.

Společenská odpovědnost organizace v zrcadle křesťanské sociální nauky

(teologicko-etická reflexe)

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Libor Ovečka, Th.D.

Praha 2014

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V

dne

Bibliografická citace

Společenská odpovědnost organizace v zrcadle křesťanské sociální nauky (teologicko-etická reflexe): bakalářská práce / Helena Štěpánová; vedoucí práce Libor Ovečka. - - Praha, 2014. - - s. 39

Anotace

Bakalářská práce „Společenská odpovědnost organizace v zrcadle křesťanské sociální nauky (teologicko-etická reflexe)“ nejprve stručně představuje křesťanskou sociální nauku a etiku, jejich zásady, kritéria a nástroje. Dále se zabývá křesťanskou hospodářskou a podnikatelskou etikou a jejím ryze ekonomickým pojetím. Hlavní část se týká společenské odpovědnosti organizací, jejími znaky, nástroji, formami a participujícími skupinami (stakeholders) tak, jak ji chápe manažerská literatura, a tak, jak ji pojímá sociální nauka a křesťansky smýšlející autoři. Hlavním přínosem této práce je teologicko-etická reflexe společenské odpovědnosti, vymezení jejich odlišností v křesťanském a ekonomickém pojetí a uvedení důvodů této rozdílnosti.

Klíčová slova

Odpovědnost, společenská odpovědnost, křesťanská sociální nauka a etika, hospodářská a podniková etika, participující skupiny

Abstract

The Bachelor thesis “Corporate Social Responsibility in the view of Christian Social Teaching (theological-ethical reflection)” first briefly presents Christian social teaching and ethics, their principles, standards and instruments. Then the thesis deals with Christian economic and business ethics as well as its purely economic concepts. The main part of the thesis concerns corporate social responsibility, focusing on its characteristics, forms, instruments and the role of stakeholders. Two concepts of responsibility are scrutinised: the interpretation according to management theory in contrast to Christian social teaching. The thesis’ main conclusion is the theological-ethical reflection of corporate responsibility, the stipulation of the differences between the two concepts as well as the reasons for this distinction.

Key words

Responsibility, Social Responsibility, Christian Social Teaching and Ethics, Business Ethics, Stakeholders

Počet znaků (včetně mezer): 73 259

Poděkování

Děkuji p. doc. Ovečkovi, mé rodině a mým přátelům, kteří mi byli oporou při psaní této práce.

Obsah

Úvod	2
1. Křesťanská sociální nauka - principy, kritéria a nástroje	4
1.1. Biblické východisko křesťanské sociální nauky	4
1.2. Sociální etika a křesťanská sociální nauka	5
2. Podnikatelská etika – pojem, oblasti	10
2.1. Křesťanská hospodářská etika a základní ekonomické pojmy	10
2.2. Podniková, manažerská etika	17
3. Společenská odpovědnost – pojem, formy, přínosy a problémy ...	19
3.1. Pojmy sociální a společenský	19
3.2. Křesťanská sociální odpovědnost	19
3.3. Společenská odpovědnost v profánním pojetí	26
Závěr	34
Přehled použitých zkratk a pojmů	36
Seznam literatury a jiných zdrojů	37
Příloha: ukázka etického kodexu	40

Motto: „Sedm sociálních hříchů - politika bez zásad, hospodářství bez morálky, blahobyt bez práce, výchova bez charakteru, věda bez lidství, požitek bez svědomí, víra bez obětí.“ M. Gándhí

Úvod

Odůvodnění a vymezení tématu

Dané téma jsem si vybrala, protože zájem o (sociální) odpovědnost roste. Dokonce lze hovořit o módní záležitosti. Důvodem může být vzrůst společenské morální citlivosti na jedné straně či naopak pokles individuální odpovědnosti na straně druhé. V době, kdy jsem se rozhodovala, o čem budu psát bakalářskou práci, jsem ještě netušila, jak aktuální se stane sociální problematika v církvi díky novému papeži Františkovi, kterému na ní velmi záleží.

Obecně každá osoba, i přes různé kontroverze, by měla být za své jednání zodpovědná. Odpovědné jednání se považuje za zdařilé, dobré a spravedlivé.

Pojem odpovědnost je pojímán z různých úhlů, nejčastěji jako nějaká povinnost, zákaz a nebo jako schopnost odpovídat, reagovat. (Základ slova odpověd-nost tvoří slovo odpověď a to nejen v češtině, ale i v angličtině respons-ibility a v němčině Verantwort-lichkeit.) Společenská i sociální odpovědnost pak musí stavět na odpovědnosti individuální především proto, aby se stala přirozenou.

Většina prvních studií, které se systematictěji zabývají sociální či společenskou odpovědností a vycházejí ze zkušeností v USA a německy mluvících zemích, je datována od konce 70. let 20. století (autoři zohledňující křesťanství, např. Ockenfels, Peschke, Spieker, Novak M., Molitor, Rich a ostatní, např. Sen, Evan, Freeman, Fukuyama).

Problematika odpovědnosti bude v této práci reflektována eticky a teologicky v rámci sociálního učení církve.

V první kapitole vymezuji v základech sociální nauku církve se zaměřením na oblast hospodářství.

V druhé kapitole se krátce zabývám dnes poměrně populárním oborem managementu, konkrétně podnikatelskou etikou, jejíž „atraktivitu“ zapříčinily především hospodářské skandály a hospodářské krize.

Třetí kapitola obsahuje hlavní téma práce, tj. vymezení pojmu sociální či společenská odpovědnost, její podstata, klasifikace, hodnocení a význam. Soustředím se na důležitý specifický prvek, a sice „setkání“ či „rozchod“ ekonomie, resp. managementu a sociální nauky církve.

Tato práce (v příloze) obsahuje také stručný slovník pojmů, který podává přehled o terminologii související s danou problematikou a který nabízí pomoc v případě, že ve vlastním textu pojmy nejsou dostatečně vysvětleny.

Formulace problému, cíle, hypotéz. Určení metod a postupu práce

Problematika sociální odpovědnosti je velmi široká: sociální etika a management, právo, sociální marketing aj. Rozsáhlost tématu není jediným omezením této práce, je jím především permanentní vydávání nových publikací na toto téma.

Poměrně obsáhle je dosud popsána sociální či společenská odpovědnost v rámci (profánní) ekonomie. Co však v současnosti stále chybí či je nedostatečně prozkoumáno, je podrobnější specifikace sociální odpovědnosti dané katolickou sociální naukou. Ve své práci se snažím o vyplnění této mezery. Domnívám se, že je to oblast stále velmi aktuální. (Z českých autorů, kteří se o tuto záležitost zajímají, bych uvedla především p. prof. Mlčocha L.). Využívám i svých osobních několikaletých zkušeností v profesi ekonoma.

Výsledkem práce má být rozvedení problému, jak dalece se profánní pojetí společenské odpovědnosti odlišuje od teologického (s důrazem na křesťanskou sociální etiku). Za cíl práce si kladu shrnout a popsat hlavní dosavadní poznatky spjaté s danou problematikou a pokusit se aplikovat sociální nauku církve na tuto kategorii ekonomické či spíše podnikatelské oblasti, vymezit specifika a navrhnout doporučení pro teology v oblasti sociální etiky a pastorače, ale i manažery, poradenské firmy, státní především kontrolní orgány, případně vyvolat další hypotézy u studentů a vědeckých pracovníků a také využít výsledky této práce pro svou pedagogickou činnost.

Stanovila jsem následující hypotézu:

Způsoby uplatňování společenské odpovědnosti organizacemi podle sociálního učení církve mají svá specifika oproti profánnímu (ekonomickému a manažerskému) pojetí.

Konkrétně bylo v mé práci použito následujících metod obecně používaných ve vědecké práci¹: *popis a explanace*, tj. vysvětlení, *komparace* tj. srovnání či porovnávání (zjišťování shody či rozdílů, hodnocení pojetí, ukazatelů atp.), *analogie* (hledání obdoby s vymezenými limity, usuzování na přibližnou shodu), *analýza* (rozložení na jednotlivé části, které jsou spolu s jejich vazbami dále sledovány) a *syntéza* (sjednocení, spojení, skládání jednotlivých částí v celek), *abstrakce* (oddělení nepodstatného, popřípadě zvláštního, od podstatného, obecnějšího), *indukce* (postup od zvláštního k obecnému) a *dedukce* (postup od obecného ke zvláštnímu).

¹ Synek, M. a kol. *Jak psát bakalářské, diplomové, doktorské a jiné písemné práce*, Praha: Oeconomica, VŠE, 2006

1. Křesťanská sociální nauka – principy, kritéria a nástroje

1.1. Biblické východisko křesťanské sociální nauky²

Biblické východisko nelze na sociální, resp. hospodářskou problematiku aplikovat zcela konkrétně, protože biblické normy jsou situačně podmíněné. V Bibli se však vyskytují pasáže zmiňující se o takových kategoriích, jako je práce, spravedlivá mzda, vlastnictví či majetek, peníze, resp. úroky a zástava.

Desatero

Ve Starém zákoně nalezneme základ pro etiku v Desateru. Pro sociální a hospodářskou oblast jsou to obzvláště sedmé a desáté přikázání: Nepokradeš (Ex 20,15 a Dt 5,19) a Nepožádáš majetku svého bližního (Ex 20,2 a Dt 5,21), které ukazují ke svobodě člověka, spravedlnosti a odpovědnosti ve společnosti.

Částečně sem patří i první přikázání Nebudeš mít jiného Boha mimo mne, které varuje před tím, aby se majetek nestal předmětem zbožšťování (modloslužby), a dále třetí přikázání, které mj. napomíná za znesvěcování nedělí a svátečních dnů zbytnou prací. Předmětem pátého přikázání je varovat před dychtěním po statcích a před závistí, jež zapříčiňuje násilí a nespravedlnost. Konečně i osmé přikázání má k dané problematice co říci: aby se dodržovaly smlouvy, obchodní tajemství, aby se respektovala dobrá pověst (dobré jméno) a aby se sdělovaly pravdivé a nezkreslené, tzv. transparentní informace o hospodaření organizací, ale zároveň aby byly informace chráněny proti zneužití.

Přikázání zakazují odcizení majetku (včetně duševního vlastnictví) a vykořisťování i klamání druhých, konkrétně:³ „zaměstnávat v lidsky nedůstojných podmínkách, ohrožovat pracovní místa svěřených zaměstnanců, svádět podřízené k ilegální činnosti, nedodržovat platně uzavřené smlouvy, promrhat získané peníze bez ohledu na závazky, uměle udržovat vysoké nebo naopak nízké cenové hladiny, uplácat a korumpovat, odvádět špatné práce nebo požadovat nepřiměřené honoráře, stávkovat ukvapeně, s násilím či s neoprávněným cílem, plýtvat společným majetkem (majetek státu, obce a jiných organizací) a lajďácky ho spravovat, padělat peníze, manipulovat účty a rozpočty, provádět daňové úniky a podvody či falšovat částky, účty, neplatit (zákonně) sociální pojištění či neoprávněně čerpat sociální dávky, spekulovat na burze při střetu zájmů, uzavírat sázky a účastnit se hazardních her – zvláště podvodných, obchodovat s dětmi, ženami, orgány, embryi, bezohledně se chovat k životnímu prostředí (bezohledně čerpat a užívat nerostné suroviny) atp.“

² *Život z víry*. Překlad 2.dílu katolického katechismu pro dospělé (Vydala Německá biskupská konference 1995), České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2005

³ *YOUCAT, Katechismus katolické církve pro mladé*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, čl. 428-435

Ostatní části Bible

V Písmu svatém lze najít související výroky kromě Pentateuchu především u Proroků (zdůraznění společenských závazků), v evangeliích, obzvláště v Matoušově, a v Pavlových listech (správné sociální jednání). Dále viz kritéria křesťanské sociální etiky.

1.2. Sociální etika a křesťanská sociální nauka⁴

Sociální etika patří mezi aplikovanou etiku. Lze ji definovat jako vědeckou disciplínu v rámci politické a sociální filozofie o pravidlech a normách při vzájemném objektivním působení mezi jednotlivci (v rámci organizací, ale i regulačních řádů a systémů). Pravidla a normy však podléhají neustále novým situacím. Ústřední otázkou, kterou sociální etika zkoumá, je to, zda dané institucionální útvary jsou či nejsou spravedlivé a korektní. Do sociální etiky náleží následující oblasti či dílčí systémy: politika a právo, hospodářství, rodina, kultura a náboženství, média, ochrana životního prostředí, věda a výzkum (př. bioetika), technika atd. Pro srovnání - jen velmi stručně - individuální etika se snaží posoudit, zda dané individuální jednání bylo dobré či špatné.

Křesťanská sociální etika (KSE) je sociální etika, která se odvolává především na Bibli jako zdroj základních jistot a orientace člověka. Tato disciplína „sociální skutečnosti ... nahlíží a předkládá z perspektivy křesťanské víry a teologie“.⁵ Je součástí sociální nauky církve či křesťanské sociální nauky, která zahrnuje „etické požadavky, praktické pokyny a teoretické modely uspořádání společnosti ve světle evangelia.“⁶

KSE potřebuje interdisciplinární a transdisciplinární přístup (teologie - sociální dimenze Bible, otázka smyslu života atd., filozofie - základní pojmy jako důstojnost, spravedlnost, svoboda, a to s křesťanským předporozuměním, speciální vědy podle oblastí KSE jako ekonomie, sociologie, politologie, environmentalistika), ale i autonomii (GS 36). Křesťanská sociální nauka a etika tedy čerpá z následujících pramenů: personalistická filozofie, křesťanská antropologie, teorie přirozeného práva a zkušenosti církve.

⁴ ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. Brno: CDK, 2004

⁵ ŠTICA, P. *Vztah Bible, biblické hermeneutiky a křesťanské sociální etiky*. Praha: AUC, THEOLOGICA, 2011. roč.1, č.1, s. 37-51

⁶ MARX R. - WULSDORF, H. *Christliche Sozialethik*, Paderborn: Bonifatius, 2002

Základní opce pro jednání či motivy sociální dimenze v Písmu svatém a zároveň základní kritéria pro KSE jsou následující:

- důstojnost člověka (Gn 1,27, Ž 8,6)
- svoboda a mravnost (Ex 20,2, Ř 8,21)
- chudoba, solidarita (Dt 15,15, Lv 19,8, Iz 1,7, Jr 7,5 - 7, Mk12,28 - 31, L10,25 -28 atd.)
- mír, láska, bratrství (Proroci, Mt 5)
- spravedlnost, právo a pravda (Ex 23,1 - 9, Proroci - Amos 5,7 a 5,8 - 12 uplatky, evangelia (Mt 5, Ga 3,26 - 28 a 4,4 - 7, Jak 5,1- 5)
- zachování stvoření - ekologie (Gn 1,26-28 a 2,15, žalmy)

Sociální nauka církve, a tedy i křesťanská sociální etika, se řídí několika principy, následně stručně charakterizovanými.

Zásady, principy křesťanské sociální nauky (KSN)⁷

1) Lidská důstojnost, personalita (vzájemné uznávání, právní nárok každého člověka, tj. dodržování základních lidských práv bez rozdílu, primát zachování důstojnosti člověka. Je nutné upozornit, že často zajištění ekonomických svobod a dodržení sociálních práv, např. práva na práci, bývá v rozporu.)⁸

2) Společné dobro, obecné blaho (rovnost při jeho využívání, ale i odpovědnost při jeho utváření)⁹

3) Solidarita (sociální spolupráce při skutečnosti, že velmi rychlé propojení, vzájemná závislost společností, zemí, lidí, zvětšující se sociální rozdíly především mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi, např. koncept Fair Trade). Solidarita nejen hmotná, ale i kulturní jako mírotvorný činitel, vůči chudým, potřebným, nemocným. Uplatňování lásky (služba) jedincem i institucemi ve veřejném životě.¹⁰

⁷ Papežská rada pro spravedlnost a mír, *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007

⁸ RN 32, MM 219, 220, PT 60, GS 12, 25

⁹ GS 26, 74, MM 117, PT 33,34, 60, CA 48, CV 7

¹⁰ SRS 38, CV 58

4) Subsidiarita (bezpodmínečná podpora, pomoc, tj. zásah vyšších orgánů až když nižší společenství samo nezvládá plnit dané úkoly, tj. aniž by se překračovaly kompetence) ¹¹

5) Univerzální, všeobecné určení statků a trvalá udržitelnost (statky především stvořené by měly být dostupné všem, neměly by se stát prostředkem egoismu – viz dále soukromé vlastnictví)

6) Spoluúčast, tj. participace, angažovanost (účast na veřejném životě jako součást demokracie).

Princip subsidiarity je uplatňován v rámci spravedlnosti. Spravedlnost může být definována jako jedna z morálních vlastností, jako vytrvalá vůle dát každému, co mu patří, jako právní poměr, ¹² jako ctnost obsahující rozum i vášně. Spravedlnost úzce souvisí se svobodou, což je dáno vnějšími omezeními. Opakem spravedlnosti bývá křivda.

Klasifikace spravedlnosti ¹³ :

1) *Spravedlnost komutativní, směnná* (iustitia commutativa) „upravuje (smlouvou) směnu mezi osobami, jednotlivci s respektováním jejich práv“ – vlastnických, věřitelských a nápravu či náhradu způsobených škod (korektivní úloha). Měla by zajišťovat, že i mocensky slabší partner v konfliktu může dostatečně uplatňovat své zájmy.

2) *Spravedlnost distributivní, podílná, pře, rozdělovací, rozdělovací* (iustitia distributiva) stanovuje, co dluží společenství občanům, jednotlivcům podle jejich výkonu a jejich potřeb ke splnění jejich úkolů. Rozdělení obecných dober, obzvláště statků v opci pro chudé. Měla by se přitom zohledňovat i minulost a především důstojnost osoby. Rozdělování se zde týká i funkcí, postů, úcty, pocty, uznání. Vyjadřuje rovnost sociálních podmínek. ¹⁴

3) *Zákonná, procedurální, legální, formální spravedlnost* (iustitia legalis) se týká toho, co občan, jednotlivec právem dluží společenství, společnosti, vyjadřuje politickou rovnost. Spravedlnost a jistota v realizaci práva (neustrannost soudu, rovnost před zákonem, nárok na soudní ochranu, možnost každé strany zaujímat stanovisko k výrokům protistrany, zákaz retroaktivity, tj. zpětného působení práva v trestním právu, presumpce neviny, ústavoprávní spravedlnost) ¹⁵ Zahrnuje smlouvy kupní, nájemní a pracovní, jejich uzavírání a uplatňování s dobrým úmyslem. ¹⁶ Povinnosti a

¹¹ QA 79,80, PT 140, 141, CV 57,58,75

¹² OTTO, Z. *Dogmatika - I. Díl De Deo UNO*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993

¹³ HUBER in ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. Brno: CDK, 2004, a *Caritas in Veritate (CV)*

¹⁴ GS 69

¹⁵ KKC 2411-2412. CV neuvádí.

¹⁶ KKC 2410

práva. Souvislost s pozitivním zákonem. (Přirozený zákon vyvolává „přirozenou“, všeobecně platnou spravedlnost.) Podobá se spravedlnosti komutativní.

Zvláštní podskupinou zákonné spravedlnosti je *vindikativní* či také *opravná spravedlnost* (iustitia vindicativa), která se týká trestů, pokut za způsobené zlo, při nedodržování povinností, při porušování práv a jejich ochrany.¹⁷

4) *Sociální, kontributivní, participativní spravedlnost* požaduje aktivní účast všech na sociálním životě, odporuje dlouhodobé nezaměstnanosti. Měla by se udržovat správná rovnováha či vyrovnaní extrémních rozdílů mezi stavy a třídami lidské společnosti a mezi všemi těmi, kteří pracují.¹⁸ Rovností nelze rozumět bezrozdílnost lidských osob nebo rovnost majetkovou, hmotnou. Tento typ spravedlnosti má společné prvky se spravedlností distributivní.

Výše uvedené principy by se měly stát hlavními kritérii při rozhodování a jednání v celé křesťanské církvi. „Církev posuzuje hospodářské a společenské záležitosti, vyžadují-li to základní práva lidské osoby nebo spása duší. Zajímá se o časné stránky obecného blaha, nakolik jsou zaměřeny na svrchované Dobro, náš poslední cíl.“¹⁹

Sociální zla, jako jsou nedobrovolná a dlouhodobá nezaměstnanost, pokles porodnosti, nedostatečná podpora či dokonce diskriminace rodin a matek s dětmi, však někdy vedou k nedůvěře v křesťanské sociální učení a navíc křesťanská sociální nauka stále není dostatečně známa a aplikována, především v tom, že soukromé zájmy nesmí být na úkor společného blaha (výzva především pro politiky a vedoucí pracovníky).²⁰

Metodické nástroje křesťanské sociální nauky a etiky²¹

Analyzovat sociální jevy, společenskou problematiku, není snadné kvůli stanovení racionálních a empirických kritérií (je nutné ověřovat podstatu, závažnost), nejen subjektivních a transcendentních. Základní reflexe ostatních neteologických oborů jsou jen obtížně aplikovatelné.

Sociální učení církve nabízí následující metodické nástroje - 3 fáze, kroky:

1) vidět či poznat situaci (popis, včetně předvedění a analýzy),

¹⁷ KKC neuvádí.

¹⁸ KKC neuvádí.

ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. Olomouc: Refugium, 2009, s. 185

¹⁹ KKC 2458

²⁰ *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR ČR*). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, čl. 285-301

²¹ MM 217, 236

2) zhodnotit situaci dle zásad KSN (včetně argumentace),

3) jednat či rozhodnout, co je možné a co nutné, uvedení norem ve skutek, do praxe, do života podle místa a doby (akce a volba konkrétních cílů a prostředků).

Pro druhý krok by měly být směrodatné evangelium a zdravý rozum, pro třetí krok důstojnost člověka, jemné křesťanské svědomí, sociální citlivost, odborné vědomosti a zkušenosti, zkušenosti víry, čestný dialog, otevřenost vůči charizmatům, skutky lásky a milosrdenství.²²

Výše uvedená metodologie by měla sloužit k praktickému uplatňování křesťanské sociální nauky.

Dále se text zaměřuje na oblast hospodářství.

²² Apoštolský list *Octogesima adveniens*, (OA) 1971

2. Podnikatelská etika – pojem, oblasti

2. 1. Křesťanská hospodářská etika a základní ekonomické pojmy

Hospodářství – úkoly, cíle, ukazatele

Hlavním úkolem, kterým se křesťanská sociální etika zabývá v oblasti hospodářství, by neměly být primárně produktivita a konkurenceschopnost jednoho subjektu, ale důstojnost a dobro všech lidí, tj. zajištění základních materiálních potřeb člověka a zajištění ekonomických svobod (osoby, vlastnictví a smlouvy v rámci omezených statků), a to trh sám nezumí. Křesťanská sociální etika musí reflektovat podstatu a určení člověka na prvním místě. Člověk je totiž objektem i subjektem.²³

Ekonomika má sloužit výlučně člověku, zisk nesmí být jediným motorem hospodářského pokroku a soutěž (konkurence) nemá být nejvyšším zákonem ekonomiky ...²⁴ Poctivost, nezištnost (vedoucí k opravdové humanitě), vzájemná a obecná důvěra by měly mít přednost před výkonem, užitkem a individualismem.

Jestliže jsou společenské vztahy posuzovány jen hospodářskými ukazateli, dochází ke konfliktům, totalitě a růstu individualismu, egoismu a ateismu.²⁵ K cílům podnikání by měl patřit nejen zisk coby měřítko efektivnosti, ale i uspokojování základních potřeb lidí. Prioritou není vlastnění, ale bytí, hledání pravdy, dobra, především společného dobra a fungující právní rámec, jemuž musí být působení trhu podřízeno.

Spravedlnost by se měla týkat všech fází ekonomické aktivity tj. hledání finančních zdrojů, financování, výroby, rozdělování, směny, spotřeby (fáze hospodářského procesu, uveden nesprávně pojem ekonomický cyklus, který obsahuje etapy jako recese či kontrakce, sedlo či dno, expanze a vrchol. pozn. aut.) „Každé ekonomické rozhodnutí má proto morální důsledek.“²⁶ O to významnější se tento problém stává vlivem globalizace, kdy ekonomické aktivity se již neomezují jen na určité teritorium (oproti vládám jednotlivých států).

²³ Svoboda osoby: neomezená disponovanost vlastní pracovní silou a vlastními schopnostmi, svoboda vlastnictví: neomezená disponovanost majetkem, svoboda smlouvy: neomezená disponovanost uzavírat smlouvy, např. pracovní a kupní. In ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. Brno: CDK, 2004

²⁴ PP 3, 26

²⁵ KKC 2424, 2425

²⁶ CV 37

Trh a jeho úloha

Správně fungující trh koordinuje hospodářské činnosti při zachování individuální svobody,

a pokud je trh skutečně konkurenční, dosahuje spravedlivých výsledků v rozdělování, odměňování atd. ²⁷

„Trh nemůže spoléhat jen sám na sebe („volná ruka trhu - *laisse faire*“ pozn. aut.), jelikož není schopen sám ze sebe produkovat to, co překračuje jeho možnosti. Musí mít morální sílu čerpat z jiných subjektů, které jsou s to ji vytvářet.“ ²⁸ Již Jan Pavel II. v encyklice *Centesimus annus* doporučuje společenský systém složený ze tří subjektů, a sice dvou tradičních trh a stát, ale zdůrazňuje význam *občanské společnosti*, která nepodléhá zisku a politickým tlakům. Organizace, které v rámci občanské společnosti vznikají či chtějí vzniknout, by měly mít stejné podmínky jako ostatní. Zaměřují se na sociální cíle a vzájemnou pomoc.

Rozlišení organizací na ziskové a neziskové už není plně schopno postihnout skutečnost či nabídnout praktické směřování do budoucna. V poslední době vznikly organizace na pomezí těchto dvou typů (nové formy) např. nadace či tzv. občanské ekonomiky, které spojují soukromý a veřejný sektor. Zisk se v nich nevylučuje, ale není považován „za nástroj k dosažení lidských a sociálních cílů“. ²⁹

Kromě ekonomiky společenství lze najít další proudy tzv. občanské ekonomiky, která usiluje o zlidštění ekonomických vztahů v současné globalizované společnosti. Jsou to: družstevní hnutí (spolupráce, spojení pro podnikání), etické financování (financování - tzv. mikrokredity - organizací sledujících sociální cíle, chovající se v souladu se spravedlností a lidskými právy) a solidární obchod (Fair Trade garantující spravedlivý výdělek pro všechny zúčastněné, od výrobců po distributory). ³⁰

Mezi základní ekonomické pojmy patří kromě tržních subjektů konkurence a hospodářská soutěž, fáze hospodářského procesu (především rozdělování), výrobní faktory (pracovní síla/práce, kapitál, přírodní zdroje), dále pak hospodářská práva (právo na práci, na soukromý majetek, na podnikání).

²⁷ KSNC 347

²⁸ CV 35

²⁹ CV 4

³⁰ KRATOCHVÍL, J. *Se Stefanem Zamagnim nejen o ekonomice společenství*, Praha: Nové město, časopis hnutí Fokoláre, č. 7-8, 2012, s. 4-5, 22-23

Úloha státu v tržním hospodářství, sociální stát

Stát je vedle trhu druhým subjektem, který zásadně ovlivňuje tržní hospodářství. Jeho hlavním úkolem je vytvořit a udržovat právní rámec pro hospodářství (např. zaručení práva na vlastnictví). Zásahy státu dle křesťanské sociální nauky jsou nezbytné, ale omezeně. Především každý občan-křesťan by měl lidská práva a svobody a zásady KSN a KSE šířit, prosazovat a (sebe)uplatňovat. Stát a církev by pak nejen na poli kulturním, ale i sociálním a hospodářském měly kooperovat.

Konkurence

Konkurence jako hospodářská soutěž, která by měla být poctivá, zdravá, ne agresivní či nekalá. Je nutná regulace (zákon o hospodářské soutěži, antimonopolní zákon).

Podnik, podnikání

Základním znakem podnikání je podle ekonomického pojetí dosažení zisku. Neuvádí se jiné cíle či jen druhořadě. I osoba podnikatele je zúžena, opomíjí se důraz na kreativitu, organizační schopnosti, partnerství, tvůrce pracovních příležitostí. Běžně se podnikání považuje za neslučitelné s křesťanstvím, je prezentováno často jako nositel neřestí, jako činnost, která vyloženě svádí ke špatnostem.³¹

Zvláštnost výrobního faktoru práce

Práce je dobro člověka, lidství - prací člověk nejen přetváří přírodu a přizpůsobuje ji svým potřebám, ale také uskutečňuje sebe jako člověka, a jistým způsobem se tak dokonce stává více člověkem. Vyskytují se nedobré jevy spjaté s prací: nezaměstnanost (obzvláště dlouhodobá), workoholismus (závislost, kdy si člověk nenajde čas na bližní a na modlitbu) život v chudobě až bídě, či naopak v bohatství až luxusu. Práce ani majetek nejsou samoučelné, mají sloužit k společnému dobru, k důstojnému životu všech.³² Princip přednosti práce před kapitálem se vysvětluje takto: kapitál je věc, ale práce je neoddělitelná od člověka, který ji koná (člověk je subjektem práce), proto mají zásadní potřeby pracujících přednost před zájmy kapitálu, tj. podnikatelé a investoři se nesmí snažit zvyšovat svůj zisk či jiný důchod na úkor základních práv svých zaměstnanců. Sociální nauka církve zdůrazňuje, že se zaměstnanci mají podílet na rozhodování v organizaci, podniku.³³

³¹ GRUDEM, W. *Křesťan podnikatel?* Praha: Návrat domů, 2006

³² YOUCAT 444

³³ RN, LE, QA 59, MM 73, CA 41

Dnes je vyzdvihována práce především v tzv. IT oborech, ale domnívám se, že jedním z důležitých úkolů církve do budoucnosti je prosazovat význam prací v oblasti pečovatelství, výchovy a vzdělávání, domácnosti a občanské činnosti a iniciativy.

Hospodářská práva

K hospodářským právům se řadí právo na práci a na spravedlivou odměnu za ni (ale i povinnost pracovat), právo na majetek (soukromý a osobní, na vlastnictví), v případě ohrožení obecného blaha přípustné i vyvlastnění a právo na podnikání, na hospodářskou iniciativu. Vždyť svobodná ekonomická iniciativa umožňuje vznik smyslu pro odpovědnost.³⁴

Člověk může svobodně zacházet se svým majetkem získaným svou vlastní prací či dědictvím a vlastně i Hospodinovým požehnáním. Skutečné vlastnictví je předpokladem zodpovědného chování k pozemským statkům. Právo na soukromý majetek je však relativní, podmíněčné, omezené (majetek se rozhodně nemůže stát zdrojem štěstí či dokonce spásy, vládcem nad člověkem) a sociálně zavazující, protože jinak by to bylo proti vůli Stvořitele a narušovalo zásadu tzv. všeobecného určení statků.³⁵ Jestliže někdo o majetek a vůbec o možnost zabezpečení základních (existenciálních) potřeb přijde (např. v důsledku přírodní katastrofy), mělo by se mu pomoci (projev solidarity), nebo jestliže někdo vládne velkým majetkem, měl by se s chudými či sociálně slabými rozdělit (povinnost spravedlnosti a ctnost velkorysosti, štědrosti).³⁶ Je nutné upozornit, že vlastnictví se stále více týká nejen majetku hmotného, ale i nehmotného, duševního (patenty, autorská práva).

Vedle hospodářských práv a svobod existují samozřejmě i hospodářské povinnosti, mezi které se řadí i společenská odpovědnost³⁷, o které bude pojednáno blíže ve třetí kapitole.

Rozdělování (distribuce) hospodářských zdrojů a výrobních faktorů

Na rozdělování hospodářských statků a zásobování jimi coby jedné z fází hospodářského procesu (kromě rozdělování se hospodářský proces sestává z produkce, směny a spotřeby) má silný vliv politika, resp. její postoje, hodnoty, priority v sociální oblasti. Rozdělují se však nejen statky, ale i sociální transfery, např. sociální dávky.

Fázi distribuce lze analyzovat na základě objektu, subjektu a kritérií.

³⁴ MLČOCH, L. a kol. *Pozvání na cestu Příspěvek k diskusi o člověku, společnosti a smyslu života podle sociálního učení katolické církve*. Praha: ČBK, 2007. s. 22

³⁵ KKC 2452

³⁶ KKC 2402 a 2407

³⁷ CA 37

Pro objekt (těm, kterým se rozděluje) i subjekt (ten, kdo rozděluje) rozdělování jsou určující výše a struktura majetku, závazků (dluhů) a mzdových a jiných personálních nákladů. Zásadním problémem se jeví, jak spravedlivě rozdělovat (viz rozdělovací spravedlnost, kapitola 1.2), podle jakých kritérií. Nelze rozdělovat rovně, ale snahou by mělo být rozdělovat rovnoměrně, dále primárně podle množství provedené práce (podle velikosti příspěvku), sekundárně podle potřeb. Připouští se vývoj a přizpůsobení kritérií podle společenské situace a místních podmínek.³⁸

V historii se uplatňovala následující kritéria: každému podle jeho výkonu (liberalismus), každému podle jeho potřeb (socialismus), spravedlivě, tj. zohlednit znevýhodněné osoby (právní stát i křesťanská sociální nauka). Tržní ekonomika totiž vylučuje z distribuce děti, staré, nemocné, nezaměstnané. Konkrétním možným řešením konfliktu komu a kolik přerozdělovat se nabízí zkrácená, pružná pracovní doba, sdílené pracovní místo, zaměření se na ekologickou výrobu apod.

Zvláštní problém při rozdělování představují tzv. externality (výsledek hospodářské aktivity, který si nelze v případě užítku přivlastnit a v případě nákladu ho nelze od původce vymoci, využívají ho jiní či postihuje i jiné, např. vzdělání či naopak znečištění ovzduší), které se neřídí tržní nabídkou a poptávkou a u nichž může trh dokonce selhat.

Hospodářská etika³⁹

Je vůbec možné spojovat etiku (případně křesťanskou etiku) a hospodářství? Ano, dokonce je to nutné, i když je v současnosti ekonomika etice nadřazována (např. kvůli nejčastěji používanému kritériu úspěchu). Hospodářství, jakož i etika, se řadí ke společenským vědám. Ekonomika se opírá či by se měla opírat o další společenskou disciplínu, a to právo, právo pak o morálku. Hospodářská etika vzniká přibližně ve stejném období jako křesťanská sociální nauka. Otázky národního i světového hospodářství jsou odkazovány na otázky podnikání (hospodářská a podnikatelská etika). Jakou odpovědnost mají podniky, jaké zájmy a hodnoty se při rozhodování v podnicích zohledňují? Jak zmírnit či odstranit dlouhodobou nezaměstnanost, korupci atp.?

V rámci hospodářské etiky existuje více etických systémů: utilitarismus, deontologie, odpovědnosti aj. Žádný z těchto etických přístupů však neřeší asymetrii zisků a ztrát, kdy zisky jsou soukromé, individuální a ztráty společné, přenášené na všechny.⁴⁰

Hospodářská etika se člení (podobně jako etika obecně) na individuální (zaměstnanec, vedoucího pracovníka - manažera, výrobce, spotřebitele) a institucionální, sociální (korporace a jiné organizace), dále na „makro“ (globální, supranárodní, mezinárodní, nadstátní, odvětvové, společenství, asociace), „mezo“

³⁸ HOLUB, Š. *Politická filozofie*, duchovně vzdělávací pořad radia PROGLAS, 2013

³⁹ MARX, R. – WULSDORF, H. *Christliche Sozialethik*, Paderborn: Bonifatius, 2002, s.280nn

⁴⁰ KRATOCHVÍL, J. *S prof. Stefanem Zamagnim nejen o ekonomice společenství*, Praha: Nové město, časopis hnutí Fokoláre, č. 7-8, 2012, s. 4-5, 22-23

(národní, komunální - obce, podniků, organizací, odborů, spolků, občanských sdružení, nadací) a „mikro“ (jednotlivců).

Jiná klasifikace subjektů hospodářské či spíše již podnikatelské etiky určuje společnost (veřejnost), organizace soukromého sektoru a organizace veřejného sektoru.

Obr. č.1 Typologie hospodářské etiky (Zdroj: vlastní)



Dnešní svět ekonomiky ovládají tři fenomény a sice globalizace, digitalizace a deregulace. Přidávám čtvrtý – zadluženost (spolu s tradičními maximalizace výkonu a konkurence), což vyžaduje maximální mobilitu, flexibilitu, specializaci a neustálé doplňování kvalifikace.

Dosud s sebou globalizace přináší spíše ještě větší prohlubování sociálních rozdílů, zhoršování situace chudých, nemocných, protože právě oni nejsou schopni požadované mobility a flexibility. Sociálně etická kritéria - spravedlnost, lidská důstojnost a odpovědnost se jen obtížně v tak komplexní a integrované ekonomice dají uplatňovat. Národní sociální stát selhává, a proto by se hospodářská (makroekonomická) etika měla stát záležitostí globálních (často však anonymních) společenských skupin. S tím vzniká další otázka, jak dodržování hospodářské etiky u takovýchto obřích celků kontrolovat (např. existující Světová banka či neexistující mezinárodní úřad pro hospodářskou soutěž, tzv. antimonopolní úřad). „Globální kontrolní úřad“ by měl zohledňovat kulturní, náboženské a společenské tradice jednotlivých národů a uplatňovat a vymáhat etická kritéria. Je to vůbec možné, a pokud ano, do jaké míry?

Co tedy hospodářská etika zmůže? Její úloha spočívá v řešení napětí mezi hospodářskou rádobou nadřazeností a základními lidskými právy a svobodami (přiměřenost, zdrženlivost ve využívání omezených hospodářských statků, podíl zaměstnanců, příp. jiných zainteresovaných osob na hospodářských rozhodováních,

začlenění individuálních současných potřeb do realizace společných budoucích potřeb). Všechny základní hospodářské otázky vykazují etické implikace.⁴¹

„Ekonomika ke svému řádnému fungování potřebuje etiku; ...“ V ekonomice se totiž už dlouhou dobu projevují zhoubné účinky hříchu.⁴² Dnes se hodně hovoří o etice v ekonomické a podnikatelské oblasti a používá se, ale i zneužívá, přívlastek „etický“. Správnost určují kritéria či „pilíře“, kterými jsou podpora spravedlnosti a pravého dobra člověka, jinými slovy „transcendentní hodnota přirozených morálních norem“ a „důstojnost lidské osoby“. Takováto etika by měla korigovat selhání v ekonomice, a ne se jim podřizovat.⁴³

Je jistě zajímavé, že manažerská literatura uvádí jako klíčové hodnoty pro tržní ekonomiku svobodu, spravedlnost, odpovědnost, důvěru a rozvoj.

Podnikatelská a podniková etika

Podnikovou etiku lze z křesťanského hlediska definovat jako „nauku o normách, které mají vést k tomu, že i přes uplatnění podnikatelské svobody v tržním hospodářství přispěje k společnému dobru a pokoji“ nebo jako „nauku, jak postupovat v dialozích, které by měly řešit situace, když kritérium zisku a platné právo vyvolávají konflikty mezi vnitřními a vnějšími zájmovými skupinami“. Měla by vést k odpovědnosti. Jak již bylo řečeno podnikatelská etika by měla být dialogická, v souladu s právem, dále pak praktická, neustále reformovaná, reagující a zohledňující kritiku a změny, neměla by podléhat tlakům spotřeby a neměla by zahrnovat jen primární podnikatelské, tj. ekonomické cíle.

Dodržování etických zásad by se mělo stát součástí hodnocení pracovníků.

Pro podnikání byly určeny „kardinální ctnosti“, principy, a sice:⁴⁴

- tvořivost
- budování společenství
- praktický realismus (schopnost naslouchání a sebekritiky).

⁴¹ GS 63, 64, 65

⁴² CV 34

⁴³ CV 45

⁴⁴ NOVAK, M. *Business as a calling. Work and the Examined Life*. New York: The Free Press, 1996, s. 117 - 133

2. 2. Podniková, manažerská etika

Podnikatelská etika – pojem, oblasti ⁴⁵

Etika v podnikání vznikla jako samostatná disciplína v 70. letech 20. století, avšak je vázána již na vznik kapitalistického hospodářství. V 80. letech 20. století se rozvíjí, dochází k prvním pokusům o integraci etiky a ekonomie, v USA např. společnost Society for Business Ethics, mezinárodní společnost EBEN, v 90. letech 20. století - státy OECD podepsaly dokument Corporate Governance (správa a řízení obchodních společností, podnikatelská správa). Bezprostředním podnětem pro vznik této disciplíny a velký zájem o ni byly hospodářské skandály (nedostatečná ochrana spotřebitele, podvodné machinace, poškozování životního prostředí, daňové úniky, zneužívání informací...) a snaha vést podnikatelskou činnost v morálně přijatelných mezích. Je to nová disciplína, která hledá teoretické koncepty a modely chování korporací, zároveň však složitá a obtížně realizovatelná problematika (je spojena s konflikty), ale nezbytná. Klade stále naléhavější výzvy.

Podnikatelská etika je profesní, aplikovaná, normativní etika, usilující o zařazení etických principů do všech činností v rámci organizace, zahrnující individuální i společné hodnoty. Podobá se nepsanému zákonu, dohodě určité skupiny lidí, určuje, co je dobré a co je špatné, co je (ne)správné, navrhuje doporučení, návod k jednání. Podnikatelská etika by měla určovat podnikovou kulturu a organizaci. Přesahuje hranice států.

„Základní pravidla (pilíře) podnikatelské etiky jsou takové zásady, které vyžadují dodržování základních hodnot, bez kterých by podnikání jako činnost nebylo uskutečnitelné. Morálka má přitom přednost před samotnou podnikatelskou činností. Takový přístup k podnikání předem vylučuje lež, podvádění, krádeže, vraždy, nátlak, fyzické násilí a další nezákonné činnosti. Naopak, základem pro podnikatelskou etiku je poctivost a spravedlnost. Spravedlnost vychází ze zásady rovného zacházení. Podnikatelská etika řeší věčný konflikt mezi vlastním sebezájmem a zájmy ostatních lidí“ ⁴⁶

Další hodnoty, které by se měly u podnikatelské etiky vyskytovat: příkladnost, objektivita, individuální svoboda a společenská odpovědnost podniku vůči vlastním zaměstnancům i širokému okolí, slušnost (i dodržování slova) a věrnost zákonu (bez úplatků, bez plagiátorství, nezadržování informací), bezpečnost a kvalita výrobků, uzavírání pracovních smluv, bezpečnost a ochrana zdraví na pracovišti, dobré vztahy k dodavatelům, zákazníkům, péče řádného hospodáře („jako na vlastním“), ochrana životního prostředí, respektování kulturních rozdílů a úcta k lokálnímu patriotismu u mezi/nadnárodních společností atd.

⁴⁵ http://www.gradac.cz/eticke-rizeni-ve-firme_4191/kniha/katalog/listovani-google/

⁴⁶ http://www.gradac.cz/eticke-rizeni-ve-firme_4191/kniha/katalog/listovani-google/tih/pfuk/etika_v_podnikani/27.txt

Je obtížné sladit normy několika sociálních skupin, oborů (etická dilemata), různorodé přístupy k etice. Je dokázáno, že u dospělých lidí, kteří mají svůj základní systém hodnot již vybudovaný, si lze jen obtížně osvojit etické principy.

Etika v podnikání se stává čím dále důležitější, s rostoucím významem obchodních společností (korporací) v celém světě. Kvůli jejich moci však státy a politici opomíjejí svou odpovědnost vůči občanům a přizpůsobují se jejich zájmům. Dnes se však stává, že etické selhání korporací může znamenat jejich zánik.

Proč by mělo být podnikání etické? „Jedině etické podnikání je dlouhodobě udržitelné, dlouhodobě se vyplatí, stává se společenskou normou, dává smysl existence ... je možné nalézt průnik mezi etickým a zároveň komerčně výhodným řešením.“⁴⁷

Podnikatelská etika se uplatňuje v rovině ekonomické, sociální a environmentální.

Některé organizace, které se přihlásily k podnikové etice si sestavily etické kodexy. (Je zajímavé, že jen obtížně či vůbec nejsou k dispozici veřejnosti a často místo etických pravidel obsahují jen pravidla slušného chování.) Ukázku uvádím v Příloze.

V souvislosti s neetickým jednáním top manažerů byly vydány kromě již dříve uvedených Zásad (Kodexu) pro řízení a správu společností (Corporate Governance) také Směrnice OECD o nadnárodních společnostech (pojmy a zásady, zveřejňování informací, zaměstnanost a pracovní právní vztahy, životní prostředí, potírání úplatkářství a korupce, zájmy spotřebitelů, věda a technologie, hospodářská soutěž, daňový systém, národní kontaktní místa, výbor pro mezinárodní investice a nadnárodní společnosti) a Sarbanes-Oxley zákon (SOX), který právně upravuje účetní a auditorskou činnost týkající se společností obchodujících na burze cenných papírů v USA a společností registrovaných Komisí pro cenné papíry v USA. Zde bych ráda vyzdvihla bod, který tento zákon obsahuje, a sice osobní trestní odpovědnost (ručení svým majetkem) nejvyšších představitelů společnosti za zamlčení podstatných informací o vývoji hospodaření, za správnost a pravdivost účetních výkazů. Dle tohoto zákona jsou společnosti povinny zveřejňovat informace o významných mimorozvahových transakcích, ujednáních a vztazích se subjekty mimo konsolidační celek společnosti. Velmi podobná je 8. direktiva EU.⁴⁸

Je stále málo zdůrazňováno, že podnikatelská etika by měla řešit obrovskou disproporci mezi odměnami vedoucích pracovníků (navíc „sedících tzv. na více židlích“ vysokých postů, takže dochází k multiplikaci těchto odměn) a řadových pracovníků. (V USA v 90. letech 20. století byly odměny vedoucích pracovníků 100 až 300krát vyšší než zaměstnanců!)

⁴⁷ PAINE, L. S. *Value shift*, McGraw Hill, 2003

⁴⁸ ŠTĚPÁNOVÁ, H. *Nadnárodní společnosti, vybrané otázky jejich finančního řízení*. Doktorská disertační práce, Praha: VŠE, 2006.

3. Sociální odpovědnost

3.1. Pojmy sociální a společenský

Tato podkapitola má lingvistický charakter, pokusí se objasnit rozdíl mezi pojmy „sociální“ a „společenský“.

Společnost je definována jako živá struktura jednotlivců a organizací. Sociální nauka církve pojednává spíše o společnosti, než jen o sociální problematice.⁴⁹

V nejširším významu jsou obě adjektiva používána jako synonyma (společenský i sociální): jev, tvor, vrstva, věda, angažovanost, hnutí.

Dále lze považovat „společenský“ za nadřazený slovu „sociální“ (inteligence, síť, etika, ctnosti, hříchy) či v užším významu má každý tento přívlastek svá specifika. Potom chápeme význam pojmu „sociální“ jako solidární, směřující ke zlepšení životních podmínek (nejen materiálních): mobilita, otázka, spravedlnost, ne-rovnost, politika, pomoc, péče, zabezpečení, bydlení, dávky, pojištění.

3.2. Křesťanská sociální odpovědnost

Odpovědnost – pojem a charakteristiky⁵⁰

Odpovědnost umožňuje posuzovat, zda je jednání v souladu s povinnostmi či zákazy, které jsou převzaté či uloženy a dále, zda si je nositel odpovědnosti vědom důsledků svého jednání. Odpovědnost lze vnímat i jako předpoklad práv a svobod.⁵¹ Odpovědnost je ctností úzce spjatou s pílí, obezřetností, spolehlivostí, věrností a vytrvalostí.⁵² Je to etická a právní kategorie: jestliže se poruší právní norma, jedná se o trestný čin, jestliže se překročí etická norma, ztrácí se důvěra či dobré jméno. Z dějin je však známo mnoho příkladů, kdy jednání právní je zároveň neetické. Odpovědnost by měla být proaktivní, konstruktivní.

Odpovědnost určují aktéři (subjekty) a vztahy mezi nimi. Aby subjekty byly schopny odpovědnosti, musí mít základní vědomí o morálních pravidlech a empirických

⁴⁹ MAREŠ, P.: *Když se kazí jazyk i myšlení, k rehabilitaci slova „sociální“*. Praha: setkání pracovní skupiny pro sociální nauku církve při ČBK, 23.11.2012

⁵⁰ *Lexikon der Wirtschaftsethik* (ed. G. Enderle) Freiburg 1993, str. 1185-1192

⁵¹ Visser, W. *The age of responsibility*. Wiley, 2011

⁵² MLČOCH, L. - ZAJÍC J. a kol. *Pozvání na cestu*, Příspěvek k diskusi o člověku, společnosti a smyslu života podle sociálního učení katolické církve. Praha: ČBK, 2007

následcích jednání a musí svobodně jednat (svobodná vůle). Není svobody bez odpovědnosti: chceme-li být svobodní, musíme přijmout mravní závazek ukládaný svobodou. Odpovědnost je také vázána na věcné a odborné znalosti.⁵³

Jednání je determinováno morálními normami, které buď jsou nebo nejsou dodržovány a které lze dělit na:

- negativní (zákazy) – většinou univerzální (přirozený zákon), otázka přežití

- pozitivní (příkazy a doporučení) – podle kultury a tradice.

Subjekty jsou odpovědny za vše, s čím mají nějaké spojení, komunikují spolu či za vše, co nepřímo (neúmyslně) či přímo (úmyslně) zapříčiní (tzv. stupně odpovědnosti). Odpovědnost je daná vnějškově (soudy, dozorčí rady a jiné kontrolní orgány) a vnitřně (svědomí⁵⁴). Odpovědnost závisí také na sociálním statutu osoby, situačních schopnostech (např. únava).

Obecně každá osoba, i přes různé kontroverze, by měla být za své jednání zodpovědná. Jednání se děje stále více v organizaci dělby práce, vysoce diferencované a hierarchizované, ovlivněné trhem či anonymními kontexty. Prodlužuje se řetězec následků jednání, a tím se snižuje pocit odpovědnosti.

Je osoba odpovědná jen za své jednání či i za jeho následky (neohraničená odpovědnost)? V hierarchické společnosti/organizaci by mělo platit, že výše postavený zodpovídá nejen za své jednání a jeho následky, ale i za jednání a následky jemu podřízených (tzv. zastupitelská odpovědnost). Čím je více anonymních osob v dané situaci, tím nižší je připravenost pomoci. (Každý očekává, že to udělá ten druhý.) Jedná se o tzv. difúzi odpovědnosti.

V právu se odpovědnost chápe jako povinnost nést důsledky za jednání nebo opomenutí. Rozlišuje se podle toho, zda a v čem vznikla na:

- protiprávní jednání a zavinění (obecná či subjektivní odpovědnost), jež může být v oblasti soukromého práva, kde sankcí může být restituce nebo náhrada; či veřejného práva, kde sankce mohou být trestní nebo přestupkové a na
- nežádoucí stav bez ohledu na zavinění (odpovědnost za následek či objektivní odpovědnost). Tuto odpovědnost výslovně stanovují právní předpisy

⁵³ PESCHKE, K.-H. *Hospodářství z křesťanského pohledu*. Praha: ČKA, 1996

⁵⁴ Svědomí – osobní soudce dobra a zla, vnitřní pravidlo, opírající se o vnější pravidla, mravní citění, vědomí povinnosti a odpovědnosti

Svoboda- zakořeněná v rozumu a vůli. Předpoklad pro (ne) jednání, pro rozhodování se, vlastně i pro sociální soužití. in SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, Praha: Karolinum, 1997

a týká se např. škody, způsobené nějakou činností, provozem vozidel nebo osobami, za něž odpovědná osoba odpovídá (v tomto případě se osoba z odpovědnosti uvolní jen pokud prokáže, že stavu nemohla zabránit); škody, způsobené vadami výrobků nebo vadným rozhodnutím veřejného orgánu.

S odpovědností souvisí i rozhodování: Osoba musí činit rozhodnutí, i když může být účinek dobrý i zlý najednou. Dobrý by však měl převažovat, případně nižší hodnota může dočasně ustoupit vyšší. Některé subjekty se kvůli tomuto dvojímu účinku snaží vyhnout vážnějším rozhodnutím. Člověk nikdy nemůže být obětován ve prospěch větší jednotky, člověk se nesmí stát pouhým prostředkem, ale vždy je zároveň i účelem (Kantův kategorický imperativ).⁵⁵

Z hlediska biblického je jistě zajímavé, že o individuální odpovědnosti se přímo ani nepřímo v Starém zákoně nemluví (výjimkou je např. Ez 18, 25-28), spíše o kolektivní odpovědnosti, protože hlavním subjektem je národ, případně rodina, kmen, ne pouze jednotlivec.

Co nejvíce brání odpovědnosti? Domnívám se, že jsou to bezohlednost, sobectví, chamtivost, podvody, diskriminace, nedostatek kritického myšlení a mravní kreativity, pro bývalé socialistické země bych přidala i lhaní. Lež velmi škodí především tam, kde by měl panovat vztah důvěry, tam kde by se měla projevovat společenská odpovědnost. Myslím si, že odpovědnost provázená pokorou vede k zdravému sebevědomí. Totiž „společenskou odpovědnost a jiné společenské dovednosti lze dohnat i později, ale charakter už těžko,“ říká Eliška Hašková Coolidge. Max Weber stanovil maximum odpovědnosti takto: „Dělej raději méně věcí, ale dělej je dobře“.

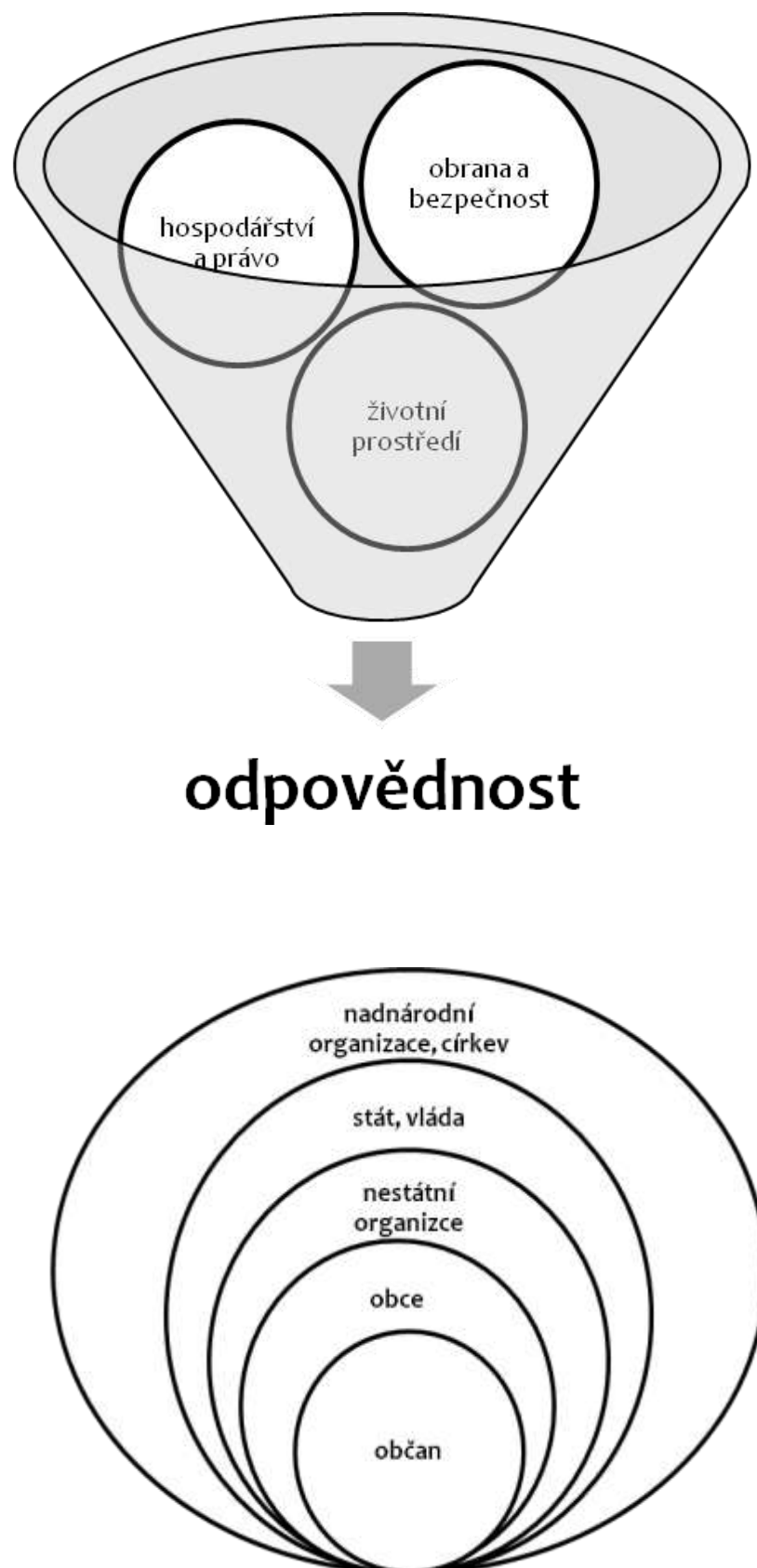
Vytvořila jsem integrovaný model odpovědnosti a jejích subjektů a objektů (oblastí, oborů) – viz obr.č. 2. Nositelé (subjekty) odpovědnosti jsem rozčlenila do pěti úrovní, a sice:

1. občané – soukromé osoby, zaměstnanci
2. obce
3. národní nestátní organizace, neziskové (svépomocné, zprostředkující) organizace, podnikatelské organizace, hospodářské asociace, politické strany, odbory
4. stát/vláda
5. nadnárodní (necírkevní) organizace, církev.

Pro objekt odpovědnosti jsem vytipovala následující oblasti: lidé a jejich životní podmínky, především sociálně slabých, včetně příští generace, další vývoj světa, obrana a bezpečnost, životní prostředí, hospodářství (např. vady výrobků, reklama, diskriminace) a právo, kultura a vzdělání, lékařství. (V obrázku nejsou uvedeny všechny

⁵⁵ ROTTER, H. *Osoba a etika*, Brno: CDK, 1999

Obr. č. 2 Integrovaný model odpovědnosti – její subjekty a objekty (Zdroj: vlastní)



oblasti z důvodu nedostatku nabízených položek daného grafu.) Jsem si vědoma velkého zkreslení.

Je nutné si uvědomit zásadní rozdíl v tom, že křesťanství, nauka církve jsou založeny na řádu, zatímco svět, profánní nauky směřují spíše k deregulaci (obzvláště právě v oblasti hospodářství) či se střídají období větší a menší regulace.

Odpovědnost jednotlivce a organizace

Odpovědnost jednotlivce zahrnuje i odpovědnost mravní. Jednotlivec má vědomí, což u organizace není. Přejít od individuální nekorporativní odpovědnosti není tedy jednoznačný a zřejmý. Jestliže je organizace postihována za právně neodpovědné jednání, jsou sankcionováni jednotlivci spjatí s touto organizací (většinou vedoucí pracovníci, členové statutárních orgánů, vlastníci) a ne organizace jako celek, např. tím, že by musela zaniknout.

Společenská odpovědnost v dokumentech sociální nauky církve a jiné křesťanské literatuře

Společenskou odpovědnost lze pojímat jako aplikaci sociální spravedlnosti. Přispívá k trvale udržitelnému rozvoji.

„Církev se snaží přivést lidi k tomu, aby na základě rozumové úvahy a lidského poznání byli poslušni svého povolání být odpovědnými tvůrci společenského života na této zemi.“⁵⁶

„Proto jde-li o lidské soužití, jistě je důvod, aby člověk ctil práva, plnil povinnosti a v nesčetných aktivitách pomáhal druhým, a to především z vlastního popudu a úmyslu, tj. tak, aby každý jednal na základě vlastního rozhodnutí, uvážení a odpovědnosti, a ne z donucení nebo nátlaku...“⁵⁷

„Mnoho lidí se dnes přiklání k názoru, že kromě sebe nejsou nikomu nic povinováni. Domnívají se, že jsou nositeli pouze práv, a často mají velké obtíže s dozráváním k odpovědnosti za integrální rozvoj svůj i druhých lidí.“⁵⁸

„Teologická úvaha o zodpovědnosti se musí zakládat na <<křesťanské antropologii>> odpovídající evangeliu: na úvaze o lidském životě jako takovém a o

⁵⁶ SRS 1

⁵⁷ PT 34

⁵⁸ CV 43

tom, co je skutečně dobré.“⁵⁹ Křesťanská společenská odpovědnost spolu se solidaritou se mohou dokonce stát významnými faktory pro úspěšnou novou evangelizaci (sociální angažovanost, skutky lásky).⁶⁰

Kompendium sociální nauky církve obsahuje zvláštní pojednání o působení církve včetně laiků v sociální oblasti (služba bezdomovcům, nezaměstnaným, národnostním menšinám, uprchlíkům, problematické mládeži).

Sociální stát je kritizován mj. kvůli tomu, že způsobuje oloupení o společenskou odpovědnost.⁶¹

Trh jako hlavní hospodářský subjekt nemůže být jen cílem, ale spíše prostředkem. Správný vztah mezi nimi je věcí individuálního svědomí a společenské odpovědnosti.⁶² „Hospodářství a finance jsou nástroje a jako takové mohou být využívány špatně, pakliže ten, kdo je spravuje, sleduje pouze sobecké cíle. Takto se mohou nástroje, které jsou samy o sobě dobré, změnit v nástroje škodlivé...K odpovědnosti je tedy třeba volat nikoli nástroj, ale člověka.“⁶³

Je nutné, aby tržní subjekty kulturně konvertovaly, aby se staly „vícerozměrnou realitou, aby víc než doposud zohledňovaly nejen zisk, ale i společenskou odpovědnost vůči rodině, komunitě a přírodě.“⁶⁴

Vlastnictví a moc musí být spojeny s poctivostí a odpovědností.⁶⁵ Za klíčový výrok pro oblast hospodářství, potažmo podnikání v dosavadní sociální nauce církve považují následující: „*Současný mezinárodní ekonomický rozvoj vyžaduje hluboké změny v chápání podnikání – prospěch především pro investory a shareholdery obrátit ve společné hodnoty, střídání vlastníků v dlouhodobou odpovědnost a společenskou odpovědnost vůči stakeholderům a působení podniku na několika územích či přemísťování výroby především kvůli levnější pracovní síle v pomoc při vzniku silného výrobního, technického, sociálního a vzdělávacího systému v místní společnosti, většinou v rozvojové zemi.*“⁶⁶

⁵⁹ TURNER, F. *Křesťanská zodpovědnost za sociální a politický řád*, Praha: Getsemany, 2000, č. 9 (109), s. 231

⁶⁰ ČERNÝ, P. *Holistická misie Johna R.W. Stotta*, Praha: TT č. 3, 2012, s. 128

⁶¹ CA 48

⁶² CA 39-43

⁶³ CV 42

⁶⁴ KRATOCHVÍL, J. *Se Stefanem Zamagnim nejen o ekonomice společenství*, Praha: Nové město, časopis hnutí fokoláre, č. 7-8, 2012, s. 4-5, 22-23

⁶⁵ *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR (ČR)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007

⁶⁶ CV 40

Pro podnikání lze vymezit úkoly odpovědnosti.⁶⁷ První skupina úkolů pro vnitřní okolí podniku obsahuje:

- uspokojování zákazníků produkty skutečné hodnoty
- zabezpečení přiměřené návratnosti investic
- vytváření nového bohatství, rozšiřování majetku
- vytváření nových pracovních míst
- odstranění či zmírnění konfliktu v souvislosti s rostoucí společenskou mobilitou a ubezpečování o tom, že tvrdá a poctivá práce se vyplácí
- rozvoj inovací, tvořivosti především v oblasti vědy a výzkumu.

Pro vnější okolí podniku jsou kladeny následující požadavky:

- budování ducha společenství a úcty k důstojnosti člověka
- ochrana politického základu svobody
- příkladnost v dodržování zákonů
- prosazování sociální spravedlnosti
- častá a dostatečná komunikace s participujícími skupinami (stakeholders)
- podílení se na zvelebování vnějšího okolí.

Jak se vyjadřuje o odpovědnosti v hospodářství Tomáš Sedláček, známý současný makroekonom? “Ekonomie umí téměř dokonale dělbu práce, ovšem neumí dělbu odpovědnosti.“ Takže zadává další úkol odpovědnosti.

Od organizací se očekává, že budou odpovědné, otevřené, transparentní, získají si důvěru veřejnosti, budou se snažit o integritu (mezi slovy a činy), o vnímavost k potřebám, a že podnikání budou brát především jako službu společnosti. O společensky odpovědné organizaci se též mluví jako o slušné (fair) či dokonce přátelské (friendly) organizaci, organizaci s mravní kulturou. Je důležité nejen to, čím se zabývá, co produkuje, ale také jakým způsobem.⁶⁸

Společenská odpovědnost organizací vyžaduje osobní etickou odpovědnost a osobní přesvědčení o její důležitosti. Pracovitost, vytrvalost, poctivost, služba druhému a celé společnosti, ve které žijeme, i ohled na budoucí generace – jsou hodnoty stále platné, je však potřebné je neustále připomínat a vzdělávat se v nich a vychovávat k nim podle

⁶⁷ NOVAK, M. *Business as a calling. Work and the Examined Life*. New York: The Free Press, 1996

⁶⁸ NĚMCOVÁ, L. *Etika v ekonomice a její vztah k společenské odpovědnosti*, corporAID magazín č.2, Praha: 2008, s. 7

současných podmínek.

Sociální zodpovědnost „vyžaduje určitý kulturní, a v důsledku rovněž politický vzorec. Jsme zodpovědní za formaci nových pokolení, musíme jim pomoci, aby byla schopna jednat v oblasti politiky i ekonomiky, a zároveň ukotvena v etických hodnotách. Budoucnost vyžaduje očištění politiky..., humánní pohled na hospodářství a politiku, která by stále více a lépe vedla k účasti lidí, vyhýbala se elitářství a vymýtila chudobu. Ať nikdo nepostrádá prostředky nezbytné k životu a ať je všem lidem zaručena důstojnost, bratrství a solidarita... Apeluji..na dynamiku naděje, která nás podněcuje k neustálému přesahu, k vynaložení veškeré energie a schopnosti,...vydáváme své síly, aniž bychom leckdy viděli výsledky.... Naší zodpovědností, byť stále ohraničenou, je pochopit celou realitu jejím pozorováním, zvažováním a hodnocením, abychom dokázali učinit rozhodnutí v přítomnosti, avšak zároveň rozšířit pohled i do budoucnosti a přemýšlet nad důsledky svých rozhodnutí. Kdo jedná zodpovědně, kontroluje své skutky s právy druhých a předkládá je Božímu soudu.... Kromě vědecké a technické racionality je dnes požadován také morální závazek, který obnáší sociální a hluboce solidární zodpovědnost.“⁶⁹

3.3. Společenská odpovědnost v profánním pojetí

O společenské či sociální odpovědnosti organizací, podniků či firem bylo napsáno a publikováno velké množství podrobných textů – je to velmi populární (a komerčně úspěšná) literatura. Ve své práci zmíním jen základní aspekty.

3.3.1. Pojem, výhody, nevýhody a znaky společenské odpovědnosti

Společenská odpovědnost firem (SOF, angl. CSR - Corporate Social Responsibility) je koncept, kterým se podniky /organizace otevřeně přiznávají ke své spoluodpovědnosti za stav a chod společnosti. Vychází z předpokladu, že žádná organizace nefunguje pouze ve svých ekonomických vztazích, ale ovlivňuje také své okolí (komunitu, sociální situaci zaměstnanců apod.) a naopak okolí (stakeholderi) ovlivňuje ji.⁷⁰ Tento koncept se stává celospolečenským i celosvětovým řešením nápravy současného neutěšeného stavu hospodářství. „Společenská odpovědnost je

⁶⁹ *Dialog je podporován “ sociální pokorou“*, promluva papeže Františka k představitelům politiky a kultury, Rio de Janeiro, 2013 <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=18625>

⁷⁰ http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Společenská_odpovědnost_firem&oldid=8512343

integrováný, systematický přístup organizace, která buduje sociální kapitál spíše než ho boří.⁷¹

Management aplikuje pro společenskou odpovědnost organizací následující své tři premisy: muset (hodnoty a normy, řády, kodexy), chtít (motivace, hodnocení, odměňování) a moci (organizační struktura, kompetence).

Společenská odpovědnost prodělala určitý vývoj. Jedno z autorských pojetí ukazuje následující přehled.

Tab. č.1 Etapy společenské odpovědnosti organizací

Etapa organizace	Etapa společenské odpovědnosti	Forma	Prostředek, nástroj	Stakeholders
maximalizace výkonu a hodnoty pro shareholders	defenzíva	omezené aktivity, intervence dle potřeby	investice	shareholders, stát (vláda) a zaměstnanci
filantropie	charita	dárcovství, sponzorství	projekty	komunity, občanská sdružení
marketing (dobré jméno, image)	propagace	vztahy s veřejností (public relations)	média	veřejnost
management	strategie	organizační soustava, řád	kodexy, audity, reporting	shareholders a nevládní organizace
odpovědnost	systém	model	produkty, inovace	regulátory a zákazníci

Zdroj: VISSER W. *The age of responsibility*, Willey, 2011, s.18

První etapa společenské odpovědnosti je charakterizována obrannou strategií, v rámci které udržitelnost a odpovědnost organizace jsou limitovány, tj. uplatňují se jen, aby se ochránila tzv. shareholder value (hodnota pro vlastníky a manažery). Zaměstnanci nejsou motivováni ke zlepšování a k podílení se na rozhodování. V rozpočtu organizací se nepočítá s náklady souvisejícími s ochranou životního

⁷¹ VISSER, W. *The age of responsibility*, Willey, 2011, s.7

prostředí. Charitativní (druhá) etapa znamená podporu sociální a ekologické oblasti prostřednictvím darů a sponzorství spravovanými nadacemi a aktivuje komunity (především občanská sdružení).

Propagační etapa společenské odpovědnosti upřednostňuje vztahy s veřejností, aby se zvýšila image a reputace organizace. Používá i nástroje předchozí, charitativní etapy, a nástroje následné, manažerské či „strategické“ fáze. Těžištěm „strategické“ etapy je management, mikroúroveň organizace. Sestavují se a zavádějí se kodexy a různé manažerské systémy, které obsahují rozvojovou politiku, určení cílů, plánů, auditing (druh korporativní kontrolní činnosti) a reporting (vydávání zpráv o organizaci). Je orientována na „vnitřek“ organizace.

Poslední, systematická fáze společenské odpovědnosti organizací se soustředí na identifikaci a řešení hlavních příčin současné neudržitelnosti vývoje a neodpovědnosti. Činí tak prostřednictvím inovačních modelů, pokrokových technologií a lobbyingu (prosazování skupinových zájmů zejména v médiích, na veřejnosti, u státních a mezinárodních orgánů a jejich představitelů). Zasahuje do makroúrovně hospodářské etiky a do vztahů mezi společnostmi a ekosystémy.

Výše uvedené fáze se mohou vyskytovat ve skutečnosti v jiném pořadí a v kombinované podobě.

Při hodnocení společenské odpovědnosti se často uvádějí výhody, ale i nevýhody.

Výhody:

- zvýšení reputace organizace, hodnoty značky
- konkurenční výhoda
- posílení podnikové kultury
- zlepšení vztahů se stakeholdery
- přilákání a udržení kvalitních zaměstnanců
- snížení nákladů na risk management (rozptýlení rizika)
- přilákání investorů, zákazníků atd.

Předpokladem úspěchu je systematický přístup, kdy odpovědné chování navazuje na obchodní strategii, hodnoty a poslání podniku. Jde o to volit takové aktivity, které odpovídají charakteru podniku a očekávání klíčových stakeholderů neboli zainteresovaných osob. Praxe také ukazuje, že aktivity spojované se společenskou odpovědností organizací nejsou účinné bez osobního etického přesvědčení vedení i zaměstnanců.

Nevýhody („brzdy“):

- ignorace či nepochopení top managementu, spotřebitelů a médií
- makroekonomická recese.

Problematické se jeví následující okruhy:

- Vedoucí pracovníci odmítají tento koncept, protože by to znamenalo, že organizace by se musela stát víceúčelovou, aby mohla řešit a odstraňovat sociální a jiné společenské nedostatky.
- Jestliže organizace nezvládne kvalitně svůj hlavní předmět činnosti, nebude konkurenceschopná.
- Organizace se hodnotí doposud převážně podle ekonomických ukazatelů. Společenská odpovědnost není kvantifikovatelná (nelze ji spočítat), či přesněji, nelze to provést přímo.
- Některé organizace prostřednictvím reklamy a public relations zveličují či záměrně zkreslují svůj zájem o veřejný prospěch.⁷²

Společensky odpovědné chování organizace se vyznačuje (znaky společenské odpovědnosti):

- dlouhodobou investicí do jejího celkového rozvoje
- doplněním typických ekonomických cílů o společensky prospěšné cíle (rozšíření strategie organizace o hlediska environmentální, sociální, etická, komunitní)
- změnou orientace z krátkodobých na dlouhodobé cíle
- preferováním optimálního zisku nad maximálním
- dobročinností, dobrovolností a partnerstvím. (Organizace a zástupci různých společenských oblastí spolupracují dohromady, aby zlepšili stávající nedostatky ve společnosti. Tím vzniká tzv. win-win situace, ze které profitují všichni zúčastnění.)

Princip zahrnutí sociálních a environmentálních hledisek do strategie organizace spolu s primárním ekonomickým hlediskem se nazývá trojí zodpovědnost, nebo také efekty či pilíře společenské odpovědnosti organizací:

⁷² DUŠKOVÁ, I., DŽBÁNKOVÁ Z. *Etická dimenze institucionálních změn*, Praha: VŠE, 2006, s. 52-56, 65-66

- **ekonomická odpovědnost**

- dlouhodobá prosperita v regionech působnosti
- dobré řízení (Corporate governance)
- efekt rozvoje zaměstnanosti v regionu
- odmítnutí korupce
- transparentnost
- dobré vztahy se zákazníky, akcionáři, investory, dodavateli
- ochrana duševního vlastnictví
- kvalita a bezpečnost produktu

- **sociální odpovědnost**

- vytváření prostředí pro zajištění životní úrovně v regionu,
- bezpečnost a ochrana zdraví občanské veřejnosti, regionu a
- zdokonalování kvality života, včetně rozvoje vzdělanosti a kulturního rozvoje občanské veřejnosti, regionu
- filantropie, dobrovolnictví

- komunikace se stakeholdery
- péče o zaměstnance (dodržování pracovních standardů, bezpečnost a zdraví, vzdělávání, profesní kvalifikace a kvality ⁷³)
- zaměstnávání minoritních a ohrožených skupin (postižení obyvatelé, uprchlíci) ⁷⁴
- striktní dodržování lidských práv - rovnost mužů a žen (genderová politika, např. rovnost při odměňování), odmítnutí dětské práce (např. fair-trade)

- **environmentální odpovědnost**

- ochrana a udržitelnost životního prostředí pro občanskou veřejnost a racionální čerpání a obnovitelnost zdrojů regionu
- šetrná produkce a ekologické produkty (standarty, normy EMAS, ISO 14000)
- ochrana využívaných přírodních zdrojů (udržitelný vývoj, zohlednění omezenosti, vyčerpatelnosti)
- investice do ekologických technologií (recyklace, úspory energií...)
- ekologická politika na všech úrovních, ekologické vzdělávání, motivace
- péče o zeleň.

⁷³ <http://www.nuv.cz/nsk2>

⁷⁴ <http://www.ceske-socialni-podnikani.cz/cz/tessea/>

3.3.2. Nástroje, formy a participující skupiny (stakeholders) společenské odpovědnosti ⁷⁵

Charakteristiky společenské odpovědnosti závisí na velikosti organizace, na druhu vlastnictví aj.

Nástroje a hodnocení společenské odpovědnosti organizací

Nástroje společenské odpovědnosti organizace rozlišujeme vnější, např. protikorupční linky, a vnitřní, jako podnikové a profesní etické kodexy, etický a sociální audit (nefinanční audit), reporting a měření (včetně mezinárodních standardů), organizační struktury (etické komise, náměstek ředitele pro etiku), analýza participujících skupin, vzdělávání.

Hodnocení společenské odpovědnosti organizace se děje pomocí analýzy výročních zpráv (reporting – např. důvěryhodnost a srozumitelnost informací), na základě dotazníků, indexů hodnotících pověst (reputace, jméno) organizace, indexů znečištění životního prostředí, dále na základě Směrnice OECD o nadnárodních společnostech (Guidelines for Multinational Enterprises) a na základě následujících hlavních mezinárodních standardů, norem:

1. ISO 26000 - Společenská odpovědnost firem

Mezinárodní organizace pro normalizaci ISO vydala novou mezinárodní normu, ISO 26000, která představuje průvodce společenskou odpovědností pro společnosti a organizace ze soukromého i veřejného sektoru. Norma představuje principy společenské odpovědnosti, doporučuje měření a rozebírá do hloubky sedm základních témat - 1. Organizace a management, 2. Lidská práva, 3. Pracovní podmínky, 4. Životní prostředí, 5. Korektní podnikání, 6. Péče o spotřebitele, 7. Zapojení a rozvoj místních komunit.

Za povšimnutí stojí zejména sekce normy, která se zabývá efektivním zapojením stakeholderů, a téma začlenění společenské odpovědnosti do společnosti tak, aby se stala součástí procesů a firemní kultury. Norma není určena k certifikaci.

2. SA 8000 - Sociální odpovědnost

Mezinárodní norma SA8000 je celosvětově uznávána jako referenční norma pro zlepšování pracovních podmínek. Norma SA8000 vychází z úmluv a doporučení Mezinárodní organizace práce (ILO) a byla vydána organizací Social Accountability International (SAI).

⁷⁵ PAVLÍK, M. - BĚLČÍK, M. a kol. *Společenská odpovědnost organizace*. Praha: Grada, 2011

3. AA 1000 AccountAbility

Tato norma vznikla ve Velké Británii již v roce 1999 s cílem vytvořit strukturu pro politiku společenské odpovědnosti, dialog mezi zainteresovanými stranami, sociální, etické a environmentální účetnictví, audit a reporting a profesionální výcvik. Přispívá k posilování důvěryhodnosti organizací.

Formy společensky odpovědných aktivit

Společenská odpovědnost organizací se konkrétně projevuje v aktivitách finančních (dárčovství, organizování sbírek, sponzoring, udělování speciálních cen, půjčky, stipendia, nadace a nadační fondy, pomoc při fundraisingu) a nefinančních (darování nebo půjčení, případně bezplatné používání majetkových složek, dále grafické práce, kopírování, tisk, ale i bezplatné či levné provedení sociálního marketingu, propagace, bezplatného či levného poradenství a vzdělávání, levné pronájmy místností a prostor, zajištění dopravy, firemní dobrovolnictví – tzv. akční dny, kdy zaměstnanci společensky odpovědné organizace dobrovolně pracují pro neziskové organizace).

Proces, postup, fáze uplatnění společenské odpovědnosti organizací

Společenská odpovědnost jako určitý program bývá uplatňována v několika fázích, jako jsou plánování a příprava, provedení (implementace a realizace), hodnocení a zlepšování.

Participující skupiny společenské odpovědnosti organizací (stakeholders)

Dříve než organizace určí zaměření své koncepce společenské odpovědnosti, měla by zmapovat, které osoby či skupiny organizace ovlivňuje a které ovlivňují ji (vzájemné vztahy) – říká se jim stakeholders, participující či zainteresované skupiny. (na rozdíl od shareholders nebo stockholders – vlastníci, akcionáři, podílníci, společníci pozn.). Ti totiž mívají rozdílné či dokonce protichůdné zájmy. Potom se musí vytipovat nejdůležitější, nejlivnější skupina.

Mezi stakeholders patří: vnitřní stakeholders – zaměstnanci, management a vnější stakeholders – zákazníci, odběratelé, dodavatelé, konkurenti, investoři, veřejnost, organizace veřejné (státní) správy, zájmové skupiny, média.

Společensky odpovědná organizace by se svými stakeholders měla jednat, komunikovat tak, aby byla zajištěna dobrá dostupnost informací, měla by průběžně přiměřeně informovat a odpovídat na otázky, vést dialog a zjišťovat spokojenost (např. marketingové oddělení public relations – PR), případně zapojovat do rozhodování organizace. Takováto organizace rovněž pravidelně provádí analýzu zainteresovaných skupin. Důležitý je partnerský přístup a řádné zacházení.

Příklady z praxe

Odpovědnost v organizaci musí být jasně rozdělena. Např. pro tzv finanční zdraví organizace je nutné, aby každá oblast nákladů a výnosů byla někým řízena.⁷⁶

„Ideální pak je, když peníze dělíte mezi svoji potřebu a ještě nějakou jinou... Nechceme, ale společenskou odpovědnost kázat nebo si ji vytknout jako marketingový štít ... Nejsme jen dělači dobrých skutků...Podpořit něco, co je opravdu důležité, nebo to, kde peníze zahrají spoustu muziky...Padne na Vás tak lesk chytrosti a excelence té události, ... Hodnoty jsou pořád strašně důležité. Morálka není mrtvá, je mrtvé jen to slovo... Lidé, kteří žijí bez tohoto kompasu, jsou ztraceni.“⁷⁷

Kořeny společenské odpovědnosti organizací a filantropie v naší zemi vedou k Tomáši Baťovi a jeho firmě. Nejvýznamnější soudobé organizace zastřešující společenskou odpovědnost v našem kontextu reprezentují Centrum společenské odpovědnosti firem – SOF (www.sof.cz) a Business Leaders Forum- BLF (www.blf.cz).

Společenská odpovědnost u neziskových, veřejně prospěšných organizací

Neziskové, veřejně prospěšné organizace nemusí být jenom příjemci (od organizací soukromých, podnikatelských subjektů), ale i aktéry společenské odpovědnosti (např. transparentnost, kvalita personálu a služeb, vstřícné jednání, zhodnocování volných finančních prostředků, audity, organizace práce, vedení, snížení byrokracie, odstranění duplicit, šetření životního prostředí - papíry, energie ,voda, čistota a pořádek).

⁷⁶ *Finanční zdraví firmy*, EKONOM č. 47, Praha: Economia, 2013, s. 34

⁷⁷ JANUŠ, J. *Peníze znamenají nezávislost- rozhovor s P. Smutným z jedné oceněných organizací za společenskou odpovědnost*, EKONOM č. 47, Praha: Economia, 2013, s. 39

Závěr

Pojem odpovědnost je v současné době velmi frekventovaný až „inflační“, a to odpovědnost individuální i korporativní (organizací).

Výsledkem této práce mělo být rozvedení problému, jak dalece se profánní pojetí společenské odpovědnosti odlišuje od pojetí teologického, především křesťanské sociální etiky, a co tento rozdíl zapříčiňuje.

Hlavním pramenem křesťanské sociální etiky jsou sociální encykliky (papežský okružní list adresovaný biskupům, kněžím a věřícím na celém světě v sociální, především hospodářské oblasti), z kterých jsem zjišťovala, jaký je pohled sociální nauky církve na společenskou a sociální odpovědnost.

Křesťanské pojetí společenské odpovědnosti - odpovědnost za společnost - je mnohem širší a hlubší než profánní, ryze ekonomické. Odráží se zde základní principy sociální nauky církve: lidská důstojnost, společné dobro, solidarita, subsidiarita, všeobecné určení statků a participace. Křesťanská společenská odpovědnost se týká integrálního rozvoje společnosti, zvláště pak marginalizovaných skupin (sociálně slabých). Je charakterizována společnými hodnotami, dlouhodobostí, nezištnou pomocí (nejlépe vedoucí k svépomoci) a respektem vůči zákonům, řádu. (Řád usměřňuje chaos individuálních zájmů a neustálou společenskou proměnlivost.) Jejimi základními „nástroji“ jsou rozum, poznání, svobodná vůle a evangelijní víra, případně i oběť (odřeknutí si něčeho). Společenská odpovědnost potřebuje kulturní, politický a etický rámec.

Pro oblast hospodářství a podnikání je společenská odpovědnost nasměrována na řádnou správu majetku, určování správného vztahu mezi trhem jako cílem i prostředkem aj. Kde je to možné, subjekt, který je nositelem společenské odpovědnosti, by měl být co nejvíce konkretizován, aby se odstranila tzv. difúze odpovědnosti.

Ekonomické pojetí společenské odpovědnosti se formálně příliš neliší (definice, principy) od křesťanské sociální nauky, vždyť hlavní hodnoty deklarované pro tržní ekonomiku jako svoboda, spravedlnost, odpovědnost, důvěra a rozvoj jsou v podstatě hodnotami křesťanskými. Jako problém se jeví, že se reálně v organizaci jako celku neuplatňují, jejich aplikace velmi zaostává či dokonce je k nim v protikladu. Formálnost – ukázat se, být „hezčí“ u organizací - je velký nepřítel, s kterým je nutné bojovat.

V manažerském pojetí stojí na prvním místě zisk, užitek, růst (bez ohledu na jeho kvalitu), úspěch, výhra (jinak rychlé odsouzení), účel. To vyvolává neustálý hon za něčím novým, výjimečným. Proklamace v etických kodexech jsou často jen formální („sliby-chyby“, „skutek utek“) a navíc obvykle nekontrolované ani nekontrolovatelné veřejností a jinými stakeholders. Typickým příkladem skutečně nerealizovaného je výrok „morálka má ... přednost před ... vlastní činností organizace ... Ve skutečnosti se organizace spíše orientují či někdy jsou donuceny orientovat se na přítomnost, prospěch jedné generace než na budoucnost dalších generací. Obchází se nebo nedodržují zákony

či je věnováno velké úsilí získat nějaké výjimky pro sebe či úzkou skupinu (lobování), případně uvolnit libovolný řád. Klade se důraz na vnějškovost, převládá vychytralost při aplikaci. Konflikty jsou řešeny útoky, pomluvami, vydíráním, nikoli dialogem. Nehovoří se o ctnostech, hříchu, svědomí, o službě.

Organizace, instituce jsou součástí občanské společnosti, která se musí snažit o dlouhodobě udržitelná řešení globálních problémů. I když krátkodobě jsou náklady spojené se společenskou odpovědností vysoké, dlouhodobě by jejich absence znamenala stále větší sociální konflikty.

Zdůrazňuji význam křesťanského sociálního učení v souvislosti se společenskou odpovědností k zaměstnancům, které preferuje práci nad kapitálem. Běžně a stále vítězí ekonomické či spíše finanční ukazatele (dobrý hospodář – neplýtvání, to je v pořádku, ale ne propouštění jako první řešení špatné situace organizace či otrocké pracovní podmínky apod.).

V naší zemi se chystá účinnost nového zákona o obchodních korporacích, kde se konečně klade důraz i na řádnou správu, řádnou péči korporace, řádné hospodaření. Členové statutárních orgánů budou zodpovědní i za nemajetkovou újmu, kterou korporace způsobí. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob (organizací) již platí dva roky. Jestliže statutární orgán, vedoucí pracovník či řadový zaměstnanec spáchá jménem korporace nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti nekalý čin, je potrestán.

I společenská odpovědnost (nejen individuální) musí být na prvním místě záležitostí člověka, ne nástroje, tj. mechanismu či systému. I když má společenská odpovědnost své limity, i když její výsledky jsou vidět za dlouhý čas nebo jen v malé míře, musíme ji uplatňovat s plným nasazením.

Člověk je ve své podstatě bytostí vztahovou, sociální a vztahy jsou pro ekonomiku velmi důležité: čím lepší vztahy, tím lepší ekonomika. Dobré dílo se šíří i bez rozsáhlé a nákladné reklamní kampaně.

V profánním pojetí společenské či sociální odpovědnosti se zapomíná na obrovské tajemství lidství a pozornost se upíná na věci tohoto světa, zda se „vyplatí“. Nezohledňuje se, že hlavním předmětem společenské odpovědnosti by mělo být přiblížit svět Božímu království, tj. aby převládal pokoj, spravedlnost, láska a život, a proto se obě pojetí tak odlišují a vzdalují.

Zatím asi zůstane jen vysněným cílem, aby se ekonomie a křesťanská sociální nauka sjednotila. Pokusme se alespoň o jejich sblížení, a to tím, že budeme např. podporovat vznik takových organizací, u kterých se stále méně bude fakticky rozlišovat, zda patří do soukromého či veřejného sektoru. Dále doporučuji navrátit odpovědnosti a mnohým dalším původně křesťanským postojům pravou hodnotu v oblasti hospodářství, obzvláště svým vlastním příkladným, proaktivním jednáním. Aby koncept společenské odpovědnosti organizací byl reálný a účinný, musí se stát nezbytnou součástí nejen manažerské personální činnosti daných organizací, ale i upřímného zájmu vnějšího okolí organizací.

Přehled použitých zkratek a pojmů

KSE = křesťanská sociální etika

KSN = křesťanská sociální nauka

CSR = corporate social responsibility, společenská odpovědnost organizací, korporací

Shareholder = součást stakeholder, konkrétně vlastníci a vedoucí (řídící) pracovníci organizace

Stakeholder = všechny zainteresované skupiny, participující skupiny na dané organizaci

Zkratky sociálních encyklik:

CA = Centesimus Annus

CV = Caritas in Veritate

LE= Laborem Exercens

MM = Mater et Magistra

OA = Octogesima Adveniens

PT = Pacem in Terris

QA = Quadragesimo Anno

RN = Rerum Novarum

SRS = Sollicitudo Rei Socialis

Zkratky jiných církevních dokumentů:

GS = Gaudium et Spes, koncilní konstituce

KKC = (všeobecný) Katechismus katolické církve

KSNC = Kompendium sociální nauky církve

YOUCAT= Katechismus katolické církve pro mladé

Seznam literatury a jiných zdrojů

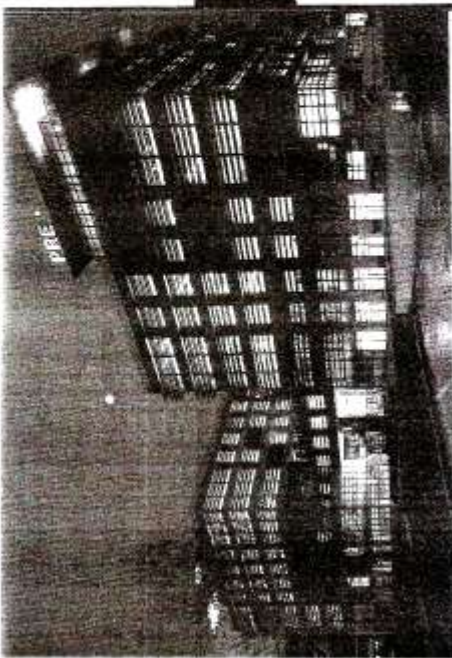
1. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. Brno: CDK, 2004
2. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. Kostelní Vydří: 2009
3. ČANÍK, P. - ŘEZBOVÁ, L. - ZAVREL T. *Metody a nástroje podnikatelské etiky*. Praha: VŠE, 2006
4. ČERNÝ, P. *Holistická misie Johna R.W. Stotta*, Praha: TT č.3, 2012, s. 128
5. DUŠKOVÁ, I., - DŽBÁNKOVÁ Z. *Etická dimenze institucionálních změn*. VŠE, Praha 2006
6. HOLUB. Š. *Politická filozofie*, duchovně vzdělávací pořad radia PROGLAS, 2013
7. KRATOCHVÍL, J. *Se Stefanem Zamagnim nejen o ekonomice společnosti*, Praha: Nové město, časopis hnutí Fokoláre, č. 7-8, 2012
8. MLČOCH, L.- ZAJÍC J. A KOL. *Pozvání na cestu*, Příspěvek k diskusi o člověku, společnosti a smyslu života podle sociálního učení katolické církve. Praha: ČBK, 2007
9. FIALA, P. - HANUŠ, J. - VYBÍRAL, J. (editoři): *Katolická sociální nauka a současná věda*. Brno: CDK, 2004.
10. František (papež). *Dialog je podporován "sociální pokorou"*, promluva k představitelům politiky a kultury, Rio de Janeiro, 2013
<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=18625>
11. GRUDEM, W. *Křesťan podnikatel?* Praha: Návrat domů, 2006
12. JANUŠ, J. *Peníze znamenají nezávislost- rozhovor s P. Smutným z jedné oceněných organizací za společenskou odpovědnost*, EKONOM č. 47, Praha: Economia, 2013
13. KUNZ, V. *Společenská odpovědnost firem*. Praha: GRADA, 2012

14. *Lexikon der Wirtschaftsethik* (ed. G. Enderle). Freiburg: 1993
15. MARX, R. – WULSDORF, H. *Christliche Sozialethik*, Paderborn: Bonifatius, 2002
16. NĚMCOVÁ, L. *Etika v ekonomice a její vztah k společenské odpovědnosti*, corporAID magazín č.2, Praha: 2008, s. 7
17. NEUDORFLOVÁ, J. *Hospodářství, morálka a lidská důstojnost* in Křesťanská revue č.6, Praha: OIKUMENÉ – Akademická YMCA, 2002
18. NOVAK, M. *Business as a calling. Work and the Examined Life*. New York: The Free Press, 1996,
19. OTTO, Z. *Dogmatika - I. Díl De Deo UNO*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993
20. PAINE, L. S. *Value shift*, McGraw Hill, 2003
21. Papežská rada pro spravedlnost a mír, *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: 2007
22. PAVLÍK, M. - BĚLČÍK M. a kol. *Společenská odpovědnost organizace*. Praha: Grada, 2011
23. PESCHKE, K.-H. *Hospodářství z křesťanského pohledu*. Praha: ČKA,1996
24. *Pokoj a dobro*, List k sociálním otázkám v ČR; řada ČBK č. 12, 2000
25. *Sociální encykliky (1891-1991)*, Praha: Zvon, ČKN, 1996
26. ŠTĚPÁNOVÁ, H. *Nadnárodní společnosti, vybrané otázky jejich finančního řízení*. Doktorská disertační práce, Praha: VŠE, 2006.
27. ŠTICA, P. *Vztah bible, biblické hermeneutiky a křesťanské sociální etiky: metodologické poznámky k utváření teologické reflexe*, in AUC Theologica, roč.1, č.1, Praha: 2011
28. TRNKOVÁ, J. *Společenská odpovědnost firem. Kompletní průvodce tématem & závěry z průzkumu v ČR*. Praha: 2004. Dostupný z WWW: <http://www.blf.cz/csr/cz/vyzkum.pdf>.
29. TURNER, F. *Křesťanská zodpovědnost za sociální a politický řád*, Praha: Getsemany, 2000, č.9 (109), s.231

30. VISSER, W., *The age of responsibility*. Willey, 2011
31. VYMĚTALÍK, B. – HENGSBACH, F. – ADAMS F.T.- HANSEN. G.B. , *Cesta k člověku, aktuální otázky tržní společnosti a křesťanská etika*. Praha: Scriptum, 1993
32. *YOUCAT, Katechismus katolické církve pro mladé*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011
33. *Život z víry*. Překlad 2.dílu katolického katechismu pro dospělé (Vydala Německá biskupská konference 1995), České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2005
34. Zákon č. 418/2011 Sb. *o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*
35. Zákon č. 90/2012 Sb. *o obchodních korporacích*
36. *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR ČR*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007

Přílohy

Ukázka etického kodexu



Etický kódeX

Skupiny PRE

Jsme energie tohoto města



4. úroveň kvality: integrity a...

7.

Hodnoty společnosti

Úspěch Skupiny PRE je založen na vzájemné **důvěře, respektu a dobré spolupráci** všech zaměstnanců. Společnost podporuje **otevřenou komunikaci, transparentní jednání** a dále následující klíčové hodnoty:

- **profesionální chování** zaměstnanců společnosti k zákazníkům vycházející z **obecně uznávaných etických pravidel**
- **loajalita** zaměstnanců ke společnosti a **svědomitost a odpovědnost** při vykonávání jejich činnosti
- **pozitivní pracovní vztahy, nediskriminační prostředí** a **dodržování pravidel slušnosti**
- **profesní a osobní rozvoj** každého zaměstnance v rámci jeho pracovního zařazení
- **respektování a dodržování** právních a jiných předpisů
- **zohledňování principů udržitelného rozvoje** včetně řípadů aktivní společnosti na životní prostředí



Cíle společnosti v oblasti etického chování

Společnost Skupiny PRE si stanovuje cíle v oblasti etického chování s úctou ke vztahům s klienty, zaměstnanci, dodavateli a veřejností, a svým chováním a vztahy s nimi přispívá k pozitivnímu společenskému prostředí.

- **Vztahy k společnosti** je nástrojem vyřizování a důvěry. **Jméno společnosti** jako kolektivní obchodníka s elektrickou energií a služebního dodavatele elektřiny a tepla je společně s odpovědným jednáním a přispívá k vytváření pozitivního prostředí regionu.
- **Cílem jsou dlouhodobé a korektní vztahy se všemi partnery**, zejména se zákazníky, dodavateli a investory **založené na vzájemné důvěře a respektu**.
- **Dobré pracovní prostředí** a pozitivní atmosféra ve společnosti jsou cílem umožňujícím dlouhodobý rozvoj Skupiny PRE.



Konflikt zájmů

Ke konfliktu zájmů dochází tehdy, když zájmy zaměstnance mohou ovlivnit jeho nestrannost a objektivitu při výkonu zaměstnání. V případě konfliktu zájmů stojí zájmy společnosti nad zájmy jednotlivých oddělení, zájmy jednotlivců a zájmy třetích stran.

Dlouhodobá spokojenost zákazníků a dobrá reputace jsou však pro společnost důležitější než jednorázová výhoda. Zaměstnanci proto vždy poskytnou upřímné a správné informace, které zákazníci potřebují. Aby byli schopni se nadhodnotit tímto službu, které jsou pro ně v dané situaci nejoblíbenější.

Zaměstnanci se snaží konfliktu zájmů vyhnout. O své další výše uvedené činnosti, mimořádných aktivitách a sázkách, které by mohly být za takový konflikt považovány, informují svého nadřízeného.

Pokud aktivity rodinného příslušníka zaměstnance mohou narušit nestrannost či objektivitu zaměstnance, jedná se rovněž o konflikt zájmů a postupuje se stejným způsobem.

Rodinní příslušníci pracující ve společnostech Skupiny PRE nesmí být ve vztahu nadřízenosti a podřízenosti a nesmí navzájem ovlivňovat svoje postavení či platové podmínky.

Dary

V níže uvedených souvislostech je za dar považován jakýkoli předmět nebo služba bezplatně poskytnutá zaměstnanci nebo přijatá zaměstnancem.

Obecným pravidlem je zdržet se přijetí i dávání darů. Případně přijetí nebo předání daru nesmí společnost ani zaměstnanec nijak zavazovat, a tím přivést do konfliktu zájmů. Dar nepřijímá tato podmínka nesmí být darován ani přijat. V případě, že je zaměstnanec nabídnout nepřijímatelný dar, je nutné jej odmítnout a nabídnout tuto nabídku svému nadřízenému.

Oblasti dodržování etických zásad

Komunikace

Pracovní komunikace společnosti vychází z důvěry vzájemně a z důvěry všech zaměstnanců, spolupracovníků a poskytovatelů. Je otevřená, dostatečná a včasného sdílení informací, zpětné vazby, pravdivosti vlnosti a respektu.

Pracovní komunikace společnosti je rovněž otevřená svým zájmem. Mladší generace je jít dálejším pokroky, zapojit se do řešení problémů a zřetelně sdílet svůj podíl vlnosti své společnosti.

Zaměstnanci si dožadují aktivitu informací, se kterými přicházejí do styku, a obrátit se, kterým jsou určeny, a zachovávat o těchto informacích potřebnou mlčenlivost.

Pracovní komunikace společnosti rovněž jsou zaměstnanci loajální ke společnosti, volí vhodnou formu komunikace v souladu s tímto kódexem a vztahují příbuznost dané situace s obědrem na své pracovní záležitosti.

Dodržování kodexu

Zaměstnanci jsou povinni seznámit se s etickým kodexem a jeho dodržováním přispívat k vyšší úrovni firemní kultury Skupiny PRE.

Společnost se zavazuje podporovat etické chování a motivovat zaměstnance k jeho neustálému zlepšování.

